

Dr. Tanja Hohneč

DEDIŠČINA V PRIMEŽU PODNEBNIH SPREMEMB

Zato jo poskusimo razumeti holistično, povezovalno, interdisciplinarno in vključujoče. Kar pomeni brez institucionalnega drobljenja na »kulturno, naravno, premično, nepremično, nesnovno, živo...«, brez sektorskih pristojnosti ali nepristojnosti in brez postavljanja (občinskih, državnih in drugih) meja ali omejitev. Ker podnebja to ne zanima.

Res da dediščino za vrat stiskajo podnebne spremembe, a ogroža jo predvsem človek. Naše razvade načina življenja in vsakdanjega nepraktičnega ravnanja. Če so ljudstva sveta kriva za podnebne spremembe, moramo ukrepati. Posledično bodo ukrepi človeka vplivali tudi na ohranjanje dediščine. Vprašanje je, kako?

S smiselno debirokratizacijo bi osmislili raziskovalno in terensko delo, se zakopali v arhive in knjige starejšega datuma izdaje, pobrskali po analognih fototekah, primerjali različne vire vse tja do arheoloških zapisov... Našli bi sledi nečesa, kar smo že imeli in smo za nekaj desetletij pozabili, odložili. Na primer na kakovost bivalnega okolja, na uravnotežena prostorska razmerja, na ločnice med urbanim in ruralnim pojmom in prostorom, na arhitekturne, kulturne in pokrajinske raznolikosti, ki jih ustvarjajo dinamični družbeni odnosi, na pestrosti narave in njene uporabne danosti, na gradiva, gospodarska znanja in veščine, na številne vsakdanje prakse.

Odgovoriti bi morali na določena vprašanja: kako lahko zmanjšamo negativne vplive podnebnih sprememb na dediščino, kako jo lahko prilagodimo podnebnim spremembam? Kaj se lahko od predhodnih varuhov (institucionalne) dediščine naučimo? Kaj se lahko naučimo od nosilcev, ustvarjalcev dediščine? Kaj nam dediščina sporoča? Kako so dediščino živeli posamezniki? Kako jo živi družba? Kako se lahko iz trdnega objema ogljične stiskalnice izvijemo v novo zeleno resničnost? Odgovoriti moramo povsem konkretno na to, kako jo bomo aktivno vključili v štiri bistvena področja zelenega dogovora: industrije, transporta in mobilnosti, kmetijstva ter grajenega okolja.

Doslej so bili sprejeti že številni mednarodni dokumenti, ki so pomembni za področje dediščine in podnebnih sprememb, naj navedem le nekaj bistvenih, ki so pomembni za njeno ohranjanje. Čeprav je Unesco že leta 2006 pričel z opozorili, napovedmi in serijsko kampanjo glede ogroženosti dediščine zaradi podnebnih sprememb,¹ so se bistveni premiki začeli dogajati šele po sprejetju Pariškega sporazuma in zavez leta 2015.² Unesco je leta 2017 sprejel Strategijo ukrepanja proti podnebnim spremembam za obdobje 2018-2021³, ki

---

¹ <https://whc.unesco.org/en/review/77/> in <https://whc.unesco.org/en/CC-policy-document/>

² https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

»Pariški sporazum, sklenjen decembra 2015 in v veljavi od 4. novembra 2016, je prvi univerzalen in pravno zavezujoč globalni podnebni sporazum, ki so ga sklenile države. Z ratifikacijo in uveljavitvijo Pariškega sporazuma (Slovenija ga je ratificirala novembra 2016) je mednarodna skupnost zavezana k omejitvi globalnega segrevanja pod 2 °C glede na predindustrijsko dobo in k prizadevanjem za omejitev globalnega segrevanja pod 1,5 °C.« Več o tem: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-2552/resolucija-o-dolgorocni-podnebni-strategiji-slovenije-do-leta-2050-redps50>

³ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000259255>

poudarja pomen povezovanja, sodelovanja, izobraževanja in predvsem upoštevanja kulturnih raznolikosti.

Leta 2018 je evropski kulturni vrh sprejel Davoško deklaracijo o kulturi gradnje (*Baukultur*)⁴ ter poudaril pobudo po oblikovanju skupne in celovite evropske politike za doseganje kakovostnega in trajnostno grajenega okolja. Med cilji je poleg sodobne arhitekture, javnih površin, infrastrukture, kulturnih procesov tudi področje kulturne dediščine.

Omeniti je treba Sendajski okvir, ki med prednostne naloge za zmanjšanje tveganja nesreč 2015–2030⁵ uvršča tudi varstvo kulturne dediščine. Agenda za trajnostni razvoj 2030⁶ kulturno dediščino tesno povezuje s področji izobraževanja, okolja in gospodarske rasti. Med sedemnajstimi cilji trajnostnega razvoja,⁷ ki so jih leta 2015 sprejeli voditelji 197 držav sveta, enajsti cilj opredeljuje omogočanje varnih, vključujočih, odpornih in trajnostnih mest in drugih naselij.

Nova Leipziška listina (New Leipzig Charter)⁸ iz leta 2020 poudarja pomen kakovostnega in trajnostnega grajenega okolja mest za vse ljudi, z obravnavo urbanega bivanja in urbanističnega razvoja pa sledi tudi vodilom Davoške deklaracije.

Vse to je pomembno, če vemo, da se svet vse bolj urbanizira. Od leta 2008 namreč več kot polovica svetovne populacije živi v mestih in do leta 2030 naj bi se delež povečal na kar 60 odstotkov oziroma, po podatkih Združenih narodov, na 68 odstotkov do leta 2050.⁹ V Sloveniji strokovnjaki opozarjajo na intenzivno suburbanizacijo podeželja.

Mednarodno združenje ICOMOS je v letu 2020 prenovilo in dopolnilo izdajo smernic za kakovostne posege na kulturni dediščini. Ključni cilj je, da so standardi oziroma navodila namenjena vsem deležnikom, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo s pridobivanjem evropskih sredstev s potencialnim vplivom predvsem na stavbno dediščino in kulturno krajino.¹⁰

Zelo pomemben korak za dediščino je v letošnjem letu storila evropska dediščinska stroka, ki je v sodelovanju organizacij Evropa Nostra in Icomos sprejela Zeleno knjigo, kot smo v Sloveniji prevedli *Green Paper*.¹¹ V strategiji je skupno evropsko dediščino postavila v osrčje

---

⁴ <https://davosdeclaration2018.ch/> in slovenski prevod: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/ARHITEKTURA/a53a40671e/Davos_Deklaracija_koncna.pdf

⁵ https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf

⁶ https://skupnostobcin.si/wp-content/uploads/2020/03/agenda_za_trajnostni_razvoj_2030.pdf

⁷ <https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021.pdf>

⁸ https://eurocities.eu/wp-content/uploads/2020/12/New-leipzig-charter_2020.pdf

⁹ <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>

¹⁰ <https://www.icomos.org/en/about-icomos/committees/regional-activities-europe/90984-quality-principles-new-version-available>

¹¹ Green paper: "Putting Europe's shared heritage at the heart of the European Green Deal".

<https://www.europanostra.org/putting-europes-shared-heritage-at-the-heart-of-the-european-green-deal/>

evropskega zelenega dogovora. Okolju in okoljskim pogledom je tako dodala pridih celostnega prostorskega in kulturnega razumevanja.

Septembra 2021 je Evropska komisija sprejela Novi evropski Bauhaus¹², ki je ekonomskim, družbenim in okoljskim ukrepom evropskega zelenega dogovora prav tako dodal kulturno dimenzijo. Poudarja pomen spoštovanja treh neločljivih vrednot: trajnostnega - od podnebnih ciljev, krožnega gospodarstva, ničelne onesnaženosti in biodiverzitete - do estetskega, kjer sta užitek izkušnje in sloga nad funkcionalnostjo ter načela vključujoče družbe (inclusion) z vrednotenjem različnosti in z zagotavljanjem dostopnosti tako v fizičnem kot tudi v finančnem pogledu (accessibility and affordability).

Podnebne spremembe so tudi v Sloveniji neposredno povezane z vedno pogostejšimi in uničujočimi naravnimi nesrečami, ki dediščini povzročajo nenadomestljive izgube izvirnosti. Spomnimo se katastrofalnih poplav v Železnikih, Kropi, Kostanjevici na Krki, hudournik je odnesel bolnico Franjo, plaz pokopal Log pod Mangartom, dediščino so ogrozili katastrofalni žledolom in tudi orkanski vetrovi.

V Sloveniji sledimo evropskim usmeritvam in veliko aktivnosti je bilo doslej izvedenih v primeru naravnih nesreč kot tudi na strateškem področju in drugod. Številni mednarodni projekti, ki posegajo na področje trajnostnega razvoja in turizma, izpostavljajo ključen pomen raziskovanja, ohranjanja, prezentacije in interpretacije kulturne dediščine s ciljem trajnostnega upravljanja.

Pri nas je ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarjanje možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj države zagotovljeno s 5. členom Ustave.¹³

Leta 2016 so bile izdane Smernice za energetska prenova stavb kulturne dediščine,¹⁴ ki usmerjajo strokovno, a hkrati energetska učinkovito prenova in posege z ohranjanjem bistvenih varovanih sestavin stavbne dediščine.

Leta 2017 je bila sprejeta strategija o arhitekturni politiki, ki se posredno navezuje tudi na kulturno dediščino. Z dokumentom »Arhitektura za ljudi«¹⁵ se je Slovenija zavezala uveljaviti evropsko kulturno politiko s področja arhitekture. Cilji arhitekturne politike so zato skladni z aktualnimi evropskimi razvojnimi politikami: kakovostna arhitektura, pametna rast, trajnostna razvoj in vključujoča arhitektura.

Leta 2019 je bila sprejeta Strategija kulturne dediščine 2020-2023,¹⁶ ki temelji na načelu celostnega ohranjanja dediščine kot temelja nacionalne identitete in kulturne raznolikosti Slovenije z izjemno krajinsko in biotsko raznovrstnostjo. Splošni cilji strategije so s pomočjo kulturne dediščine prispevati h kakovosti življenja in k bolj povezani družbi, pospešiti

---

¹² https://europa.eu/new-european-bauhaus/delivery_en

¹³ <https://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf>

¹⁴ https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/NEPREMICNA/smernice_kd-final.pdf

¹⁵ https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/ARHITEKTURA/df0797cb33/Arhitektura_za_ljudi_SLO_2018-05-21.pdf

¹⁶ https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/STRAT_KD_2019.pdf

trajnostni razvoj Slovenije in izboljšati družbeni odnos do kulturne dediščine. Naslanja se na Evropsko strategijo kulturne dediščine za 21. stoletje, sprejeto leta 2017.

V letu 2021 je Slovenija sprejela dolgoročno podnebno strategijo do leta 2050¹⁷, s katero se med drugim zavezuje, da bo družba temeljila na ohranjeni naravi, krožnemu gospodarstvu, obnovljivih in nizko ogljičnih virih energije, trajnostni mobilnosti, lokalno pridelani zdravi hrani in zdravemu okolju ter trajnostnemu prostorskemu razvoju. Slovenija je doslej edina evropska država, ki je v okoljsko strategijo vključila tudi dediščino.

Temi podnebnih sprememb v letu 2021 posvečajo pozornost različne organizacije in posamezniki. Slovensko združenje ICOMOS je v septembru organiziralo mednarodni posvet, na katerem so skozi predstavljene primere potekale razprave o tem, kako lahko dediščino okrepimo za spopadanje s posledicami podnebnih sprememb. V oktobru pa je bil v Idriji organiziran posvet na temo podnebnih sprememb in svetovne dediščine v Sloveniji. Avtorji v publikaciji ugotavljajo stanje v naših petih območjih in skušajo poiskati skupne odgovore na negativne vplive podnebnih sprememb.¹⁸

Države članice Evropske skupnosti sodelujejo (v Sloveniji predstavnika ZVKDS in Ministrstva za kulturo) v skupini odprte metode za krepitev odpornosti kulturne dediščine v okviru podnebnih sprememb, ki jo v obdobju 2020 – 2022 koordinira Evropska komisija.¹⁹

Pri pripravi skupnega poročila in izsledkov skupina odgovarja na vprašanja dediščinskih politik in pripravlja primere dobre prakse. Slovenija se doslej predstavlja s tremi raznolikimi, uspešnimi in tudi nagrajenimi primeri: z obnovo Partizanske bolnice Franja po uničujočem neurju in poplavi leta 2007, s sanacijo zgodovinskih parkov, vrtov in drevoredov po žledu leta 2014 in z obnovo Hotela Tivoli leta 2016, ki upošteva potrebne ukrepe za doseg energijske učinkovitosti. Iz vseh primerov lahko izluščimo najpomembnejše vidike: pomen dobrega sodelovanja z lokalnimi skupnostmi in javnostjo, s strokovnjaki različnih področij in organizacijami, pomen izdelave ustrezne dokumentacije, izvajanje rednega monitoringa in vzdrževanja, pomen trajnostnega upravljanja ter izjemen pomen ozaveščenosti v širši družbi in na vseh ravneh.

Omeniti velja tudi aktivnosti ZVKDS za popularizacijo dediščine in njenega varstva za širšo družbo in sicer so to Dnevi evropske kulturne dediščine, letošnji gastronomski temi prihodnje leto sledi tema trajnostne dediščine, Teden kulturne dediščine in pedagoško andragoški izobraževalni projekt Spoznaj, varuj, ohrani.

Številni uspešni projekti prenove, raziskav, popularizacije in izobraževanja dokazujejo možnosti pozitivne akcije dediščine kot odgovora na negativne podnebne vplive. Da se dediščina izvije iz primeža podnebnih sprememb, da ima zagotovljeno kontinuiteto in se še naprej ohranja, je treba ukrepe za doseg trajnostnih ciljev in odpornosti graditi predvsem

¹⁷ Resolucija o dolgoročni podnebni strategiji Slovenije do leta 2050 (ReDPSS), Uradni list RS št. 119/21: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-2552/resolucija-o-dolgorocni-podnebni-strategiji-slovenije-do-leta-2050-redps50>

¹⁸ http://www.cudhg-idrija.si/wp-content/uploads/2021/11/Podnebne-spremembe-spletna-izdaja-2_11.pdf

¹⁹ Open Method of Coordination (OMC) group of Member States' experts on Strengthening Cultural Heritage Resilience for Climate Change.

na še boljšem sodelovanju, povezovanju, ozaveščanju, znanju, izkušnjah preteklosti in vzdržnosti. Morda stopiti korak nazaj v prihodnost in s ciljem, da bodo do leta 2050 podnebne spremembe tiste, ki bodo v primežu* dediščine.

*Primež SSKJ pojasnjuje kot orodje s čeljustma, ki se z vretenom stisneta, za vpenjanje in trdno prijemanje predmeta pri obdelavi.